

Юрій МАРУЩИН¹

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В СИСТЕМІ ПІДТРИМКИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Здійснено аналіз прогнозу розвитку економічної ситуації в Україні. Підкреслено, що головною причиною найменших рейтингових показників ВВП на душу населення серед європейських країн, а також найнижчих позицій світового добробуту України є головна причина — відсутність реформ, які дозволили б вивести нашу державу на новий якісний рівень. Розглянуто поняття соціального партнерства, його трансформацію в умовах реалізації реформи територіальної організації влади на засадах децентралізації. Встановлено, що завдяки старту реформи територіальної організації влади та фінансовій децентралізації створюється новий інноваційний механізм у взаємодії сторін соціального партнерства. Основний стимул — фінансова децентралізація, яка «спустила» фінансові ресурси до рівня громад і дала змогу запустити реальну стадію трансформації, коли органи місцевого самоврядування стають більш затребуваними. Переважна більшість державних послуг тепер передається на місця, покладаючи відповідальність за результат на місцеві громади, що, у свою чергу, сприяє активності жителів цих громад. Виокремлено також, що бізнес у теперішніх умовах повинен показати себе з сторони іншого боку: бути більш соціально відповідальним, адже нова система перерозподілу податків стимулює до «чистої гри». Згадана система тепер повинна бути зручною всім

¹ аспірант,
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова,
myura@ukr.net,
<https://orcid.org/0000-0003-3749-000X>.

— державі, бізнесу, громадянам. Додатково виділено, що наймогутнішим чинником розвитку соціального партнерства є формування сприятливого клімату для ведення бізнесу. І тому зараз політичне керівництво України активно закликають нових інвесторів приходити та вкладати кошти в нашу економіку. Поряд з цим підкреслено, що ще одним із індикаторів завершення децентралізації є можливість проведення нового ефективного діалогу для розвитку інституту соціального партнерства, адже жителі новоутворених територіальних громад уже знають і можуть безпосередньо потужно впливати на політику місцевої влади, розставляючи власні пріоритети в подальшому розвитку відповідної території. Загалом відзначено що механізм соціального партнерства в системі підтримки територіальних громад у ході реалізації нової державної політики у сфері місцевого самоврядування повинен спиратися на інтереси жителів територіальних громад, виходячи із соціальної, економічної та інноваційної складових. Резюмуючи, визначено потенційний ефект від реалізації механізму соціального партнерства.

Ключові слова: розвиток територіальних громад, соціальне партнерство, механізм соціального партнерства, інноваційний механізм соціального партнерства.

Відповідно до прогнозу розвитку світової економіки, МВФ вважає, що Україна є найбільш бідною державою Європи. При цьому наводяться розрахунки про найменший показник ВВП на душу населення серед європейських країн — менше трьох тисяч доларів та 134 місце у світовому рейтингу [1]. Результати щорічного звіту *Credit Suisse* про світовий добробут підтверджують дані МВФ [2]. Україна — в кінці рейтингу. На першому місці — Швейцарія, в якій на кожного дорослого мешканця припадає по 530 тис. доларів США. У Німеччині, наприклад, 280 тисяч на кожного дорослого, в Росії — майже 20 тисяч, в тій же Молдові — 3 тисячі на людину. В Україні ж — лише півтори тисячі доларів. За цим рейтингом Україна вдвічі програє Молдові, в 13 разів — Росії та у 180 разів Німеччині.

Головна причина — відсутність реформ, які свого часу вивели країни Балтії, Польщу та Чехію на новий якісний рівень, і проведення яких українці досі очікують. Політики не йдуть на докорінні реформи як через вплив олігархів, так і через небажання псувати собі рейтинги. Українським підприємцям, у свою чергу, простіше і надійніше продавати за кордон сировину, ніж будувати новий завод, щоб виробляти продукцію з високою доданою вартістю та створювати нові робочі місця. Окрім того, ринок землі досі не запрацював, а масштабної приватизації не відбулося. Як наслідок, західні інвестори не приходять, люди не мають роботи, а держава — податків. Натомість олігархи та агрохолдинги зберігають свої монополії, а політики — йдуть на перевибори. І хоча після кризи 2014 року українська економіка зростала 16-ть кварталів поспіль [3], але повільніше, ніж у се-

редньому у світі. Та початок пандемії коронавірусу остаточно поглибив відставання України.

І нехай українські експерти пояснюють погані показники тим, що МВФ користується неправильною методологією, яка виходить тільки з «білих» — офіційних зарплат, ділить ВВП країни ще й на мешканців окупованого Донбасу і Криму, а також на мільйони трудових мігрантів, які виїхали з України, ці фактори так чи інакше присутні в багатьох країнах. Але останнє місце в Європі — все ж за Україною. І значить: перепис населення, заробітчани чи навіть тіньова економіка — не головні причини.

У подальшому експерти прогнозують, що економічне зростання української економіки прискориться до 3,5 % у 2020 році та близько 4 % у наступні роки внаслідок пом'якшення монетарної політики, структурним реформам та поліпшенню інвестиційного клімату [4]. Водночас такі темпи не означають підйому в економіці, а лише констатують факт, що ситуація стабілізується шляхом гальмування негативних процесів. Провідним способом такої стабілізації є впровадження ідеології соціального партнерства, що виробляє пошук та напрацювання певних компромісних рішень, налагодження ефективних взаємозв'язків між суб'єктами соціально-трудова взаємин, стабільне сприяння між ними конструктивним суспільним переговорам.

Включення питання соціального партнерства в контексті розвитку територіальних громад вимагає ґрунтовного дослідження, особливо зараз, коли відбувається трансформація територіальної організації влади в Україні. Саме тому нині з'являється велика кількість наукових доробок у цьому напрямку. Т. П. Басюк [5, с. 28–35] розглядає соціальне партнерство між неурядовими та державними організаціями як механізм вирішення соціальних проблем на місцевому рівні. Інформаційні аспекти соціально-економічного розвитку досліджують О. Остенда та Т. Несторенко [6, с. 218]. А питання визначення ролі соціальної взаємодії громади, місцевої влади та бізнесу для активізації жителів своїх громад у вирішенні проблем місцевого значення досліджувала Н. Махначова [7].

Мета статті — здійснити аналіз прогнозу розвитку економічної ситуації в Україні, розглянути безпосередньо поняття «соціального партнерства», а також прослідкувати його трансформацію в умовах децентралізації. У ході роботи розробити схему інноваційного механізму взаємодії сторін соціального партнерства. Додатково виокремити потенційний ефект від реалізації механізму соціального партнерства на рівні територіальних громад.

У широкому значенні в «соціальне партнерство» вкладають порядок колективних відносин між найманими працівниками, роботодавцями та державою, яка забезпечує реалізацію їх соціально-економічних прав та інтересів [8; 9]. Соціальне партнерство реалізується у формах перемовин, консультацій, обміну інформацією, пошуком компромісних рішень та контролю за їх реалізацією. Головними сторонами соціального партнерства в сучасному суспільстві виступають держава, наймані працівники в особі профспілок, роботодавці або власники [10, с. 43]. Безпосередньо під механізмом соціального партнерства (МСП) ми розуміємо сукупність методів

та інструментів, завдяки яким вдається досягти рівноваги і задовольнити всі сторони соціального партнерства [11].

Сучасний етап розвитку економіки та суспільства говорять, що партнерські відносини та соціальне партнерство в Україні проходять набагато складніший маршрут власного розвитку порівняно з рештою світу. І саме тому в подальшому потрібний цілеспрямований пошук оптимальної моделі соціального партнерства, особливо в умовах реформи децентралізації та зміни системи адміністративно-територіального устрою.

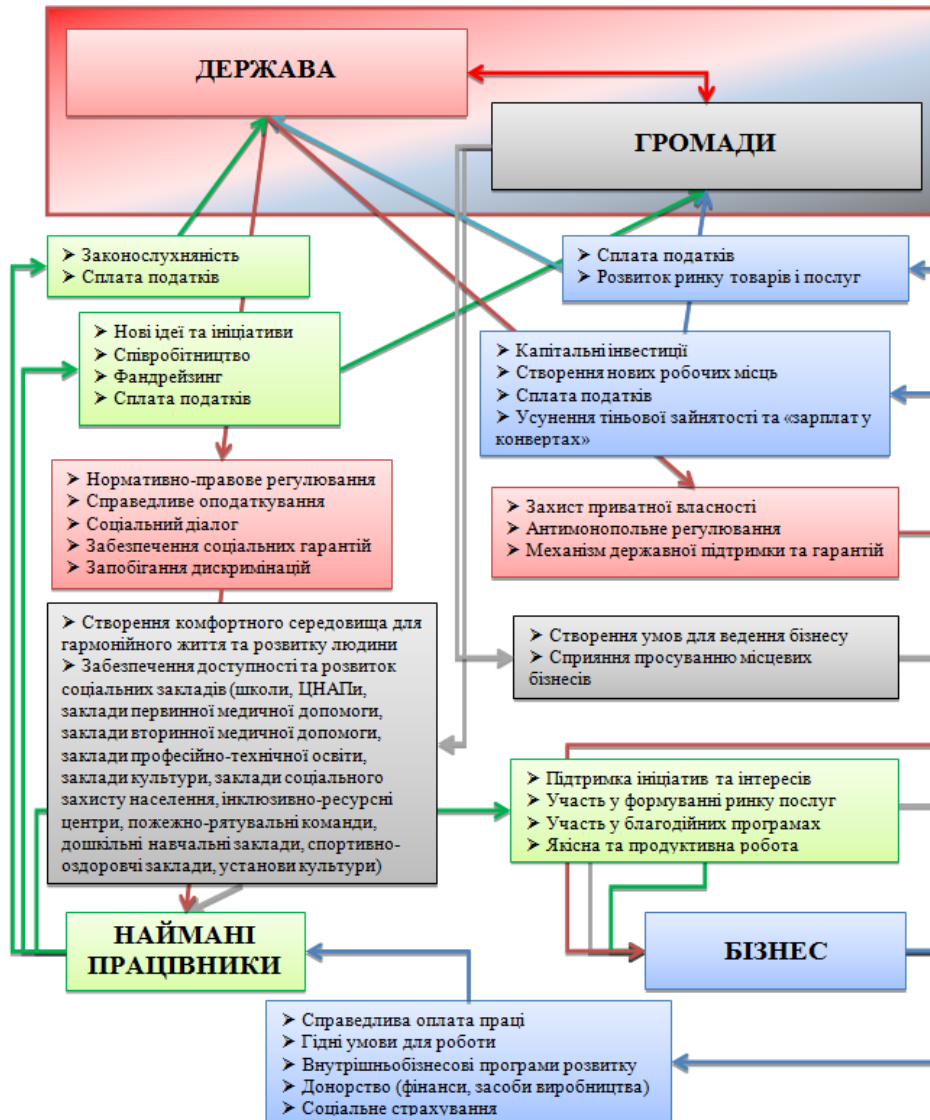

Рис. 1. Інноваційний механізм взаємодії сторін соціального партнерства

Примітка: розроблено автором.

Так, місцеві вибори 2015 року дали старт трансформації системи та механізму соціального партнерства. До цього часу основним гравцем (суб'єктом) в українській моделі трипартизму основний фокус був зосереджений на державі в особі державних інституцій. І фактично лише зі стартом реформи децентралізації, зокрема фінансової децентралізації, коли вагома частина фінансових ресурсів «спускається» до рівня громад запуслася реальна стадія трансформації, коли органи місцевого самоврядування стають більш затребуваними, бо є розпорядниками більшої частини бюджетного пирога та земельних ресурсів. Переважна більшість державних послуг тепер передається на місця, покладаючи відповідальність за результат на місцеві громади, що, у свою чергу, сприяє активності жителів цих громад. Бізнес (як керівники, так і робочий колектив) тепер повинен показати себе з кращої боку, ставши при цьому більш соціально відповідальним, адже нова система перерозподілу податків стимулює до «чистої гри», яка тепер повинна бути зручною всім. Фактично створюється новий інноваційний механізм у взаємодії сторін соціального партнерства — рис. 1.

Практично тільки з цього часу починається новий процес прагнення до змін у суспільстві, породжуються нові виклики, відповідальність за вирішення яких тепер перекладено на місцеву владу. Так, багато переваг приніс етап добровільного об'єднання територіальних громад, та ми вважаємо за доцільне відзначити, що, у зв'язку з низькою ініціативою та довірою до реформи (в перший рік було сформовано лише 159 ТГ), справжнє і потужне слово в цьому питанні буде сказано лише з 1 січня 2021 р., уже після проведення місцевих виборів 25 жовтня 2020 р., коли розпочнеться всеосяжна децентралізація в масштабах всієї України.

Наймогутнішим чинником розвитку соціального партнерства (як і його результатом) є формування сприятливого клімату для ведення бізнесу шляхом послаблення податкового тиску і боротьби з корупцією, що призведе до «одужання» національної економіки, її детінізації [12, с. 12]. І тому зараз наші владні еліти активно закликають нових інвесторів приходити в Україну, вкладати кошти, обіцяючи «інвестиційну няню» [13] чи «бодігардів» [14]. На жаль, іноземці не надто відгукуються на цей заклик, при тому, що зацікавленість дійсно є. Усі чекають, що буде далі. Наприклад, із судовою реформою, — для інвестора дуже важливо бути спроможним захистити свої інтереси в суді. Поряд з цим ще один індикатор — завершення децентралізації, до складової якої треба віднести і можливість проведення нового ефективного діалогу для розвитку інституту соціального партнерства, адже жителі новоутворених територіальних громад уже знають і можуть безпосередньо потужно впливати на політику місцевої влади, розставляючи власні пріоритети в подальшому розвитку відповідної території.

Реагуючи на згадані моменти, органи державної влади та місцеве самоврядування повинні докладати максимум консолідованих зусиль до поширення практики соціального партнерства. Так, необхідно сформувати механізм, що з'єднає в єдину систему можливості державних і місцевих преференцій та пільг із запланованим рівнем ефективності соціально-

трудових відносин на визначеній території чи конкретному підприємстві. Це можуть бути прямі субсидії з державного та місцевих бюджетів, податкові пільги, державні гарантії, списання заборгованості та штрафних санкцій тощо. Однак до цієї справи необхідно приходити виважено. У нашій практиці наявні гарні приклади, коли державне втручання мало позитивний вплив на недоліки ринкового механізму в питаннях захисту довкілля, підтримки наукових досліджень, впровадження інноваційних ідей та рішень, відкриваючи доступ до фінансування. Та поряд з цим сучасна Україна мала на озброєнні й інші форми допомоги бізнесу: поповнення статутного фонду, податкові пільги для певних галузей промисловості і за географічним принципом для спеціальних економічних зон, державні гарантії, пільгові кредити, занижені тарифи на електроенергію, газ та залізничні перевезення, закупівля вугілля в державних шахт за завищеними цінами [15]. Заслужують на увагу ті факти, що цю підтримку не часто можна назвати ефективною, оскільки провали урядування часто перевищували за обсягом провали ринкового механізму. Допомога надавалася не завжди прозоро та відповідно до запиту економіки; здебільшого мало місце політичне лобювання окремих інтересів. А інколи ситуація взагалі доходила до абсурду, до прикладу, коли у 2008-2009 рр. «спеціальні економічні зони» як гарний інструмент для стимулювання економіки повністю дискредитували себе в Україні, бо вони зіставляються лише з податковими пільгами, наслідком яких були чималі втрати бюджетних коштів, поряд з корупцією та сфальшованою підприємницькою практикою.

Ми вважаємо, що механізм соціального партнерства в системі підтримки територіальних громад у ході реалізації нової державної політики у сфері місцевого самоврядування повинен спиратися на інтереси жителів територіальних громад, виходячи із таких складників — соціальної, економічної та інноваційної. Ми маємо на увазі, що соціальний складник на рівні територіальних громад повинний бути сфокусований на організації відносин у соціально-трудоному фронті дій. Так, соціальне партнерство тут варто просувати за допомогою системи, що передбачає складання, реалізацію, координацію та контроль за тристоронніми договорами (угодами) між працівниками (профспілками), бізнесом, що забезпечує перших роботою, а також виборним керівництвом відповідної ТГ. Так, за допомогою цього складника можна просувати ідеї відносно стратегії соціально-економічного розвитку громади, вирішуючи проблематику території. При цьому повинні бути взаємоузгоджені інтереси всіх сторін діалогу. У загальному ми можемо виокремити вектори руху цих відносин, зокрема: гармонійний розвиток особистості; постійний належний рівень порядку, злагода і комфорт у громаді; можливість реалізації здібностей і талантів людини; наявність інструментів для захисту своєї гідності, своїх прав.

Щодо економічної складової соціального партнерства, то ми вважаємо, що основний орієнтир, до якого необхідно прагнути, — забезпечити сталий розвиток території громади. Тут необхідно додатково виокремити, що економічна складова повинна бути сконцентрована як у зовнішньому середовищі розвитку бізнесу (розвиток інфраструктури, її покращення),

так і у внутрішньому (дотримання норм трудового законодавства, охорона праці, соціальні гарантії та ін.). Поряд з цим ми вважаємо, що згадані аспекти повинні розвиватися лише в єдиній системі. Що ми вкладаємо в це поняття? Для прикладу фури з «перевантаженням» на українських дорогах. Так, ця тема не нова, але зараз вона особливо болюча та важлива для громад нашої держави. У 2020 році на території України активними темпами триває реалізація програми Президента України «Велике будівництво» [16], зокрема відновлення доріг державного та місцевого значення, куди вкладено небачений досі фінансовий ресурс. Цей ресурс вдалося віднайти завдяки тому, що керівництво держави мобілізувало внутрішні ресурси, а також залучило додаткове фінансування за рахунок кредитів під державні гарантії та з частини коштів, які Україна отримала за рішенням Стокгольмського арбітражу [17]. Це, звичайно, дуже добре! Однак, якщо «перевантажені» зерновози і надалі будуть продовжувати цими відновленими шляхами курсувати, то вони не матимуть жодних шансів — рано чи пізно дороги будуть знову зруйновані. Давно вже варто відійти від цих «нарощених» бортів, великих розмірів та важких конструкцій кузовів. Цю роботу можна і треба проводити в контексті соціального партнерства.

Так, всі ми хочемо і говоримо про те, що нам потрібні інвестиції, однак треба розуміти, що одним з важливих складників надходження цих інвестицій є розвинена інфраструктура — нормальні дороги, сучасні елеватори та розвинені сільгосп підприємства. А якість доріг якраз і впливає на інвестиційну привабливість як конкретної територіальної громади, так і аграрного сектору в цілому. Елементарний приклад, якщо до елеваторів чи цукрових заводів дуже тяжко доїхати, то ймовірність того, що хтось захоче вкласти свої кошти в такий не просто мала, а мізерна. А звідси — податки і соціально-економічний розвиток наших громад. Ми переконані, що для вирішення цього питання обов'язково слід об'єднатися, використовуючи механізми соціального партнерства.

Окремо ми відзначаємо завдання про створення робочих місць. Є лише один спосіб створювати нові робочі місця в масштабах територіальних громад — кредитування дрібного бізнесу. На ввіреній території керівництво громади повинно заохочувати підприємливих людей починати власну справу і наймати працівників. Ми впевнені, що дрібний бізнес — це основа для всіх рішень. На жаль, пандемія коронавірусу не дає можливості сьогодні віднайти достатній фінансовий ресурс для активного залучення підприємців у державну кредитна програма «Доступні кредити 5–7–9 %» [18], що була запроваджена за ініціативи Президента України. Саме досягнення головної мети цієї програми є однією із заporук успіху нашої держави, а саме — спрощення доступу мікро- та малого бізнесу до банківського кредитування. Ми маємо переконання, що до цієї програми також варто долучитися і громадам, наприклад, напрацювати механізм компенсації процентів до рівня 1 %, або 0 % на обслуговування позики, залежно від категорії кредиту та виду діяльності, що є пріоритетним у відповідній громаді.

Розглядаючи інноваційний складник соціального партнерства на рівні територіальних громад, ми помітили, що в її основі закладено інноваційну активність економічного середовища. Місцеві органи влади стимулюють бізнес-середовище на здійснення нових видів діяльності, що містять високі ступені невизначеності та ризиковості, однак при цьому закладаються певні компенсатори. Це можуть бути інструменти публічних закупівель, фінансові пільги, кредити чи створення на території громади необхідної інфраструктури для розвитку індустріальних парків, технопарків, бізнес-інкубаторів.

Таким чином зростає роль органів місцевого самоврядування у питаннях контролю за дотриманням законодавства у сфері зайнятості. Вони отримали реальні важелі впливу на збільшення доходів місцевих бюджетів за рахунок легалізації трудових ресурсів.

Загалом, ми вважаємо, що нині застосування такого інструмента, як механізм соціального партнерства, є гарним джерелом для нарощення економічної сили територіальних громад та формування правильного вектора руху. А його ефективна реалізація забезпечить сталість економічного життя відповідної території громади (рис. 2).

Рис. 2. Ефект реалізації механізму соціального партнерства

Примітка: побудовано автором.

Отже, практичне застосування механізму соціального партнерства в ході проведення реформи територіальної організації влади й подальшого розвитку територіальних громад є багатообіцяючим шляхом розвитку для нашої держави, бо ринковий механізм не завжди здатний на досягнення

соціальної рівності та справедливості. Тільки у спільній роботі влади, бізнесу та суспільства можна досягнути синергетичного ефекту, спрямованого на створення економічних і правових умов для підвищення якості життя людей у громадах, сприяти розкриттю їх талантів, розвитку підприємництва і виробництва тощо.

Список використаних джерел

1. Україна є найбільшою країною Європи — звіт МВФ (12.10.2018; 15:53). *УНІАН*. URL : <http://bit.ly/3rLPf5Z>.
2. Ukraine occupies 123rd place in Global Wealth Report (19.10.2018; 17:46). *112.international*. URL : <http://bit.ly/3tfR6k6>.
3. Макроекономічні показники (18.09.2020). *Державна служба статистики України*. URL : <https://bit.ly/3vjJKxG>.
4. Національний банк очікує на інфляцію близько 5 % та економічне зростання на рівні 3,5–4 % у 2020–2022 рр. (06.02.2020; 21:20). *Національний банк України*. URL : <http://bit.ly/3qJzcEC>.
5. Організація партнерства у місцевих громадах / за заг. ред. І. Д. Звереві. Київ : Науковий світ, 2006. 43 с.
6. Information aspects of socio-economic systems' development / ed. by A. Ostenda, T. Nestorenko. Katowice School of Technology. Katowice : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2016. 448 p.
7. *Махначова Н.* Роль соціального партнерства в громаді в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. URL : <https://bit.ly/30EOu2T>.
8. *Жуков В., Скуратівський В.* Соціальне партнерство в Україні. Київ : УАДУ, 2001. 120 с.
9. *Хміль Ф. І.* Управління персоналом. Київ : Академвидав, 2006. 488 с.
10. *Дарченко Н. Д., Рижигов В. С., Єськов О. Л., Мікрюков О. М.* Економіка праці та соціально-трудові відносини. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 252 с.
11. *Лутохина Э.* Социальное партнерство и его модели в зарубежных странах (опыт и уроки). *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 2003. № 1. URL : <http://bit.ly/30DFnQ7>.
12. *Гришнова О. А.* Економіка праці та соціально-трудові відносини. Київ : Знання, 2007. 559 с.
13. *Вінокуров Я.* Інвесторам, які вкладуть в Україні понад \$100 млн, нададуть персонального менеджера — Зеленський (22.01.2020; 17:54). *Громадське телебачення*. URL : <http://bit.ly/2PUWqL7>.
14. Кличко — інвесторам: Я особисто готовий працювати «бодігардом» вашого бізнесу в Києві (22.03.2017; 11:28). *ГОРДОН*. URL : <https://bit.ly/30НА02m>.
15. *Кравчук В.* Підтримка бізнесу з боку держави: чи можна більше? (13.06.2019; 17:05). *Економічна правда*. URL : <https://bit.ly/3vlyu3G>.
16. Велике будівництво: як змінилося фінансування в бюджеті-2020 (14.04.2020; 16:24). *Слово і діло*. URL : <http://bit.ly/2OQM12w>.
17. Про затвердження Умов залучення кредитних коштів та надання державних гарантій у 2020 році для забезпечення виконання боргових зобов'язань за запозиченнями Державного агентства автомобільних доріг і переліку об'єктів будівництва, реконструкції, капітального та поточного середнього ремонту автомобільних доріг загального користування державного значення у 2020 році та обсягів бюджетних

коштів для їх фінансування за рахунок запозичень, залучених під державні гаранті. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2020 р. № 254. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL : <http://bit.ly/38Czx5H>.

18. Про Державну програму «Доступні кредити 5-7-9%». Додаток 1 до Протоколу засідання Ради Фонду розвитку підприємництва від 26 жовтня 2020 року. *Доступні кредити 5-7-9%.* URL : <https://bit.ly/3bGxgsi>.

Надійшла до редакції 09.12.2020

Yurii MARUSHCHYN

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

Formation of an Innovative Mechanism of Social Partnership in the System of Territorial Communities Support

The analysis of the forecast of development of an economic situation in Ukraine is carried out. It is emphasized that the main reason for the lowest rating indicators of GDP per capita among European countries, as well as the lowest positions of world welfare of Ukraine is the main reason, namely — the lack of reforms that would bring our country to a new level. The concept of social partnership and its transformation in the conditions of implementation of the reform of the territorial organization of power on the basis of decentralization are considered. It is established that due to the start of the reform of the territorial organization of power and financial decentralization, a new innovative mechanism in the interaction of the parties to the social partnership is being created. The main stimulus is financial decentralization, which has «lowered» financial resources to the level of communities and made it possible to launch a real stage of transformation, when local governments become more in demand. The vast majority of public services are now outsourced, placing the responsibility for the result on local communities, which in turn promotes the activity of the residents of these communities. It is also pointed out that business in the current environment must prove itself from a new angle: to become more socially responsible, because the new system of tax redistribution encourages «pure play». This system must now be in the hands of everyone: the state, business, citizens. In addition, it is highlighted that the most powerful factor in the development of social partnership is the formation of a favorable climate for doing business. That is why now the political leadership of Ukraine is actively urging new investors to come and invest in our economy. At the same time, it is emphasized that another indicator of the completion of decentralization is the possibility of a new effective dialogue for the development of the institution of social partnership. After all, the residents of the newly formed territorial communities already know and can directly and strongly influence the policy of local authorities, setting their own priorities in the further development of the respective territory. In general, it is noted that the mechanism of social partnership in the system of support of territorial communities in the implementation of the new state policy in the field of local self-government should be based on the interests of residents of territorial communities, based on social, economic and innovative components. In summary, the potential effect of the implementation of the social partnership mechanism is identified.

Keywords: *development of territorial communities, social partnership, mechanism of social partnership, innovative mechanism of social partnership.*